

'אתרוג נמי בת ששית הנכנסת לשביעית היא? – אתרוג בטר לקיטה אזלינן'. משמע מכאן (כן הוכיח מהר"ם ועוד) שראש השנה הקובע לענין קדושת שביעית הוא אחד בתשרי אף בפירות האילן. ורק לענין מנין שנות ערלה ומעשרות שתלוי הדבר בגידול האילן עצמו, ראש השנה הוא ט"ו בשבט, משא"כ שנת השביעית מתחלת מתשרי אף לענין אילנות.

ואמנם כמה מן הפוסקים כתבו שראש השנה באילן הוא ט"ו בשבט אף לענין שביעית (כן כתב השל"ה בשער האותיות ק' ועוד. ויסוד לדבר בפירוש רבנו חננאל ר"ה טו: ובספר הערוך ערך 'בנות שבע', ובפירוש הראב"ד והר"ש לתו"כ בהר). וצריך לומר שהם יפרשו שאתרוג שונה שכיון שהולכים בו אחר לקיטה הרי כל שהלקיטה היתה בשנה השביעית נתקדש, משא"כ שאר אילנות שהולכים בהם אחר חנטה, מה שחנט קודם ט"ו בשבט הוא מחמת גשמי שנה שעברה ולכך מתייחסים לשנה הששית. [ואולם מרש"י משמע שגם גבי לולב הקובע הוא אחד בתשרי] (עפ"י חזו"א שביעית ז, יג. וע' במה שנשאו ונתנו בתירוץ זה בקהלות יעקב שביעית ד ובשו"ת שבט הלוי ח"ו קפב).

והסכמת כמה אחרונים להלכה [עפ"י הנראה מדברי רמב"ם] שהקובע הוא אחד בתשרי לענין שביעית (ע' רדב"ז הל' שמיטה ד, ט; תורעק"א פ"ק דר"ה; מהר"ם וכפות תמרים כאן; פאת השלחן שביעית כב, יד; חזון איש שביעית ז, יג ועוד). ויש אומרים שרק להחמיר יש לנהוג באילנות קדושת שביעית עד ט"ו בשבט של שמינית, אבל לא להקל להחשיבם כששית עד ט"ו בשבט של שביעית (עפ"י ר"ש בתו"כ בהר; שפת אמת. וע' בספר השמיטה א, ג בשם הגר"ח ברלין). וע"ע פני יהושע וטורוי אבן ר"ה יד-טו; ערוך לנר; רש"ש ריש ר"ה; המועדים בהלכה; בית ישי א.

דף מ

'טעמא דלולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא, הא דשביעית קדוש, אמאי עצים בעלמא הוא ועצים אין בהן משום קדושת שביעית... שאני התם...'. מבואר שלולב יש בו קדושת שביעית מפני שימושו לכיבוד הבית או לשאר תשמישים (רישב"א) באופן שהנאתו וביעורו שוה, בדומה לאכילה [ובעל המאור כתב שהנאתו קודמת לביעורו. ויש סוברים שדין הנאתו קודמת ספק הוא בירושלמי. עפ"י רש"ט]. ואולם בזמן הזה שאין משתמשים בלולב כלל לכיבוד הבית וכד', כתב הגרשז"א (מנחת שלמה נא, כג) שאין נוהגת בו קדושת שביעית. וכתב שכמו כן נוהג העולם לענין הדסים, שאין נוהגים בהם בקדושת שביעית מפני שאינם עומדים לריח.

א. ע' בשו"ת שבט הלוי (ח"א קפא) שנשא ונתן בדבר ולא נחית לסברא זו (ע' מנח"ש שם), אלא שכתב לסמוך על דעת הראשונים שנראה מדבריהם שלמסקנת הסוגיא אין בלולב קדושת שביעית לפי שאין חילוק בין עצים לעצים. וסיים: 'ובמה שכתב בדעת החזון איש זי"ע, נהירנא כד הוינא עוסק אתו במו"מ של הלכה בדין הדס לקדושת שביעית, דהוי פשיטא ליה דלולב אין בו קדושת שביעית (אם אין זכרוני מכזב אותי). על כן אמינא, המחמיר יחמיר לעצמו וברוך יאמרו לעומתו, אבל המקילים יש להם עמוד ברזל לסמוך עליו'.

ב. יש לברר דין ההדס במקומות משתמשים בהם לריח, אלא שהדסים משולשים מיעדים אותם למצוה בלבד, האם דנים אחר כלל ההדסים או כל זן נידון לעצמו.

'זהאיכא עצים דמשחן דהנאתן וביעורן שוה? אמר רבא: סתם עצים ולהסקה הן עומדין...'. מפרש"י משמע שעצים דמשחן הם עצים מיוחדים ('עץ שמן') שיש בהם שימוש למאור, ואעפ"י"כ הואיל וסתם עצי היסק הנאתם אחר ביעורם לפיכך אין בהם משום קדושת שביעית. ופירשו התוס' (בב"ק קא:): משום

שאף עצים דמשחן עומדים גם כן להסקה. מה שאין כן לענין לולב שסתמו עומד לכבד את הבית ולא להסקה, לכך יש בו קדושת שביעית.

כנראה אין נוח להם לחלק בין כלל העצים העומדים להיסק שנידונים כולם כסוג אחד שרובו הנאתו לאחר ביעורו, ללולבים שאינם עומדים כלל להיסק ונידונים לעצמם, בדומה לעלי קנים וגפנים שאינם נידונים כעצים אלא כסוג לעצמו. ובריטב"א מבואר שהולכים אחר רוב עצים ולא אחר מיעוט עצי דמשחן. אלא שהוא מפרש (כפר"ח) 'דמשחן' – עצי הימום. ואפשר שאינו מין מסויים אלא אותם עצי היסק לאפיה ובישול, מיעוטם הולכים לחימום. ואין ראייה מפירושו לסוג מסויים של עצים המיועדים רובם להאיר.

ויש אומרים שלפי סברא זו, לילך אחר רוב עצים, הוא הדין ללולב ששימושו לכבד את הבית – אין בו קדושת שביעית, וכדין שאר עצים. (כן פירש בספר כפות תמרים דברי הרמב"ם והרע"ב בפירושה למשנה, וכן פירש דברי הר"ן שחכך בזה. וכן הביאו מפירושו רבנו גרשום בכורות לא:).

יש ליישב לפי"ז דברי הכסף-משנה (שמיטה ה, י) שפירש דברי הרמב"ם שמינים המיועדים לכביסה כגון בורית ואהל, נוהגת בהם קדושת שביעית הגם שהנאתם לאחר ביעורם, כי לא הוצרך 'לכם דומיא דלאכלה שהנאתו וביעורו שוה' אלא בדברים הנאכלים ולא באלו. ותמהו המפרשים (ע' כפות תמרים כאן ועוד) מאי שנא מעצים שאין בהם קדושה מאותו הטעם. אך נראה שלשית הרמב"ם יש חילוק בין 'עצים' שאין בהם קדו"ש אף אם הנאתם וביעורם שוה, ובין 'פירות' שרק לגביהם נאמר 'לאכלה', ובהם נתרבו שאר צרכים כאכילה, אלא שתלוי בשימוש כל דבר ודבר; דברים שדרכם להאכל ממש, נאסרו במשרה וכבוסה שאינם נחשבים אכילה לגביהם אלא כליון, שהרי הנאתם באה לאחר ביעורם, ואילו דברים המיועדים לכביסה הרי היא היא אכילתם.

(ע"ב) 'מה קדש בין דרך מקח בין דרך חילול...' יש מי שכתב לפי זה שיכול אדם לפדות הקדש באופן שאינו מתכוין לזכות בדבר הנפדה אלא יהא הפקר, שהרי אפשר לפדות בחילול שלא בדרך מקח (עפ"י מרחשת – מנחת חינוך, מנחה שלוחה ד. ובהו יישב כמה דברים).

עוד בענין שני גדרי פדיון בהקדש, ובמסתעף – ע' בספר זכר יצחק עא; אבי עזרי הלכות בכורים.

*

הנה ציטוט עיקרי דברים מתוך הספר סוד ה' ליראיו למו"ר הרד"ח ר"י גינזבורג שליט"א (שער מד – 'ארבעה מיני אחדות ועמידה בנסיון'). הושמטו כאן פרטי הענינים והמסתעף, ועניני הקבלה המשולבים במאמר (וראה לו עוד בהרחבה בספר תום ודעת):

ארבעת המינים שאנו מצוים ליטול בחג הסוכות, סגולת כולם היא האחדות... בכל מין מודגשת האחדות באופן מיוחד: בהדס עולים שלשה עלים מ'קן' אחד... הערבה נקאת בלשון חז"ל 'אחוונא', על שם שערבי נחל גדלים הרבה יחד בצפיפות ובאחוה. והנה ידוע ש'אחוה' היא מלשון אחוי ותפירה, על שם מקור אחדות האחים... הלולב נקרא בלשון המקרא 'כפות תמרים' על שם שעליו כולם כפותים יחד, וכן כל עלה בפני עצמו כפול לשנים... האתרוג נקרא בלשון המקרא 'פרי עץ הדר' ודרשו חז"ל שדר באילנו משנה לשנה. מדת האחדות מתבטאת בו בזה שרק הוא מסוגל לקבל וליחד בעצמו את ה'אוירים' (מזגי האויר) של כל התקופות ועונות השנה...

נמצאנו למדים שבעבודה הפנימית של הנפש, ההדס הוא ענין ההכרה שהכל בא משרש אחד – הוי' אחד ב"ה... הערבה היא הרגשת האחוה, מלשון 'כל ישראל ערבים זה בזה'... הלולב הוא ענין תקון המדות – 'לב אחד' הכולל את פנימיות כל המדות, לאבינו שבשמים. האתרוג

הוא ענין הכח להיות נושא וסובל את כל מקרי הזמן, בהכרת ה'צד השוה' שבכל המקרים, איך שהכל לטובה...

והנה כשם שמצות סוכה היא 'למען ידעו... כן במצות נטילת לולב ומיניו, העיקר הוא המשכת הדעת בפנימיות (כונת הנענועים בהולכה והובאה, המשכת מוחין חב"ד בפנימיות, והעיקר הוא הדעת כנודע). הכתוב אומר כי מנסה ה"א אתכם לדעת וגו'. ובא הפרוש בחסידות שלא תתכן דעת והכרה אמיתית באחדותו יתברך ללא עמידה בנסיון. וכן נטילת הלולב הוא ענין 'הרמת נס' מלשון עמידה בנסיון כנודע. ויש להבין איך ארבעת המינים מכוונים כנגד ארבעה מיני נסיון, וכאשר עומד בכל נסיון בפרט, מתעצם בהכרה ודעת האחדות המתבטאת באותו המין כנ"ל.

הנסיון הראשון כנגד ההדס... הוא הנסיון במסירות נפשו על יחודו יתברך, ולעת הצורך לקדש את הית"ב בפועל ממש... על ידי העמידה בנסיון של מסירות נפש מעלה ריח טוב... וכן זוכה להכיר בשרש אחדותו יתברך, שהוא יתב' אחד יחיד ומיוחד ואין עוד מלבדו... והנה שלשה הדסים הם כנגד אברהם יצחק ויעקב. וי"ל שבנסיון של מסירות נפש יש שלש בחינות בפרט: א. מסי"נ ביגיעה רבה במעשה הטוב, למעלה מכוחותיו הגשמיים והרוחניים המוגבלים לגמרי – בחינת אברהם אבינו ע"ה שפרסם אלקותו יתב' בעולם במסי"נ ממש. ב. מסי"נ במקום פחד גשמי או רוחני, להמתיק את הפחד והדין בשרשו ע"י מסי"נ ממש – בחינת 'פחד יצחק'; שהפחד – יצחק בצחוק ושעשועים עצמיים. ג. מסי"נ במקום צער מורגש, כמו צער גידול בנים וכו' של יעקב אבינו ע"ה.

הנסיון השני כנגד הערבה, הוא הנסיון באמונה, כאשר נופלים במחשבה ספקות שונים ומשונים בעניני תורה ומצות, בעניני השגחה פרטית מאתו יתברך בהנהגת העולם וכד'. הכח לעמוד ולהתגבר בנסיון זה בא ממקום ש'אין לו לא טעם ולא ריח' – בחינת ערבה כנודע – 'רישא דלא אתידע' – שרש ומקור אמונת ישראל הקדושה והטהורה שלמעלה מעלה מכל טעם ודעת מושכל ומושג בשכל אנושי... [שתי הערבות הן כנגד משה ואהרן, בחינת אמונה בה' ובתורת משה עבדו, הכוללת אמונת צדיקים – 'אתפשטותא דמשה... – בכלל, בסוד 'שבחו של אהרן שלא שינה'.

הנסיון השלישי כנגד הלולב, הוא הנסיון בתאוות בכלל ובתאוות ניאוף, פגם הברית, בפרט. כח העמידה בנסיון זה הוא כחו של יוסף הצדיק, כח ההתאפקות וכפית היצר, בחינת 'כפות תמרים' כנ"ל... ע"י העמידה בנסיון מסוג הזה זוכה ל'לב אחד' וכמו שאמר דוד המלך ע"ה 'ולבי חלל בקרבי' שבטל את מציאות היצר בו לגמרי. וכן זוכה לבחינת 'טוב טעם ודעת למדני', בחינת 'טעם' אמיתי בתורתו יתב' שהוא 'אילת אהבים ויעלת חן רדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד' על שלא טעם חטא או ששב ממנו באמת... [הלולב הוא כנגד יוסף שעמד בנסיון עם אשת פוטיפר כנ"ל].

הנסיון הרביעי כנגד האתרוג, הוא הנסיון בגאווה והתנשאות. מובא ש'אתרג' הוא ר"ת 'אל תבואני רגל גאווה', כל מעשי האדם צריכים להיות 'להרבות כבוד המקום ולמעט בכבוד עצמו'. כאשר מעניקים לאדם עובד ה' באהבה ויראה, מדרגות של קדושה מלמעלה וזוכה לעלות במעלות רמות וכו', אזי דוקא בא הנסיון לדעת את אשר בלבבו, האם מוכן הוא להפקיר את הכל בשבילו יתברך באמת, בבחינת 'מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ'... וכן האם הוא מוכן להפקיר את מדרגות עצמו בשביל לעשות 'טובה' לעם ישראל בגשמיות או ברוחניות... הכח לעמוד בנסיון זה הוא ענין השפלות האמיתית המוטבעת בנשמות ישראל... מי שיש בו מדת

השפלות באמת מקבל את הכל (כל מקרי הזמן כנ"ל) בשמחה, בידעו 'דלית ליה מגרמיה כלום', לא מגיע לו כלום, ועל כל נשימה ונשימה עליו להודות להלל ולשבח לבוראו וקונו יתברך, הטוב והמטיב עמו תמיד; וכמבואר בדא"ח שהשפלות והשמחה תלויות אחת בשניה לגמרי עד שבאמת אחת הן ממש. במדה זו יש שלמות הטעם והריח גם יחד שהרי כל מה שאינו מחזיק טובה לעצמו אלא 'תן לו משלו שאתה ושלך שלו...' הריהו לומד ועושה ביותר, וכנודע שעיקר המניעה לרבו הלמוד והמעשה בכמות ובאיכות הוא הכבודות שבאה מהרגשת עצמו והחזקת טובה לעצמו. והאתרוג הוא כנגד דוד שאמר 'והייתי שפל בעיני' – תכלית השפלות – פנימיות המלכות של הקדושה כנ"ל].

ידוע מאמר חז"ל שנטילת הלולב ומיניו היא סימן הנצחון – 'דידן נצח' – נצחון הטוב על הרע, האחדות את הפירוד, מכח 'נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם', שהוא 'ה' אחד, אחד יחיד ומיוחד ב"ה. אכ"ר.

דף מא

'אלא אמר רב אשי: מחלוקת בפרי שני אבל בפרי ראשון דברי הכל דרך מקח אין דרך חילול לא'. נראה שדין זה מסברא הוא נלמד; כיון שפרי ראשון לעולם אסור א"כ אין שייך בו שם 'חילול', ורק בדרך מקח שייך מפני שעכ"פ נשתנה במה שיצא מזה לזה, אבל בלא מקח אין משמעות לחילול כשהקדושה נשארת במקומה (שפת אמת. יישב בזה קושי הכפ"ת, מדוע לא קיימו למסקנא דרשת סמיכות 'וכי תמכרו' אף לריו"ח – שאין צריך לימוד מיוחד על כך).

'יום הנף' נקרא כן על שם ההנפה. יש להביא מכאן סמך למה שמצדד בספר שפת אמת (מנחות יח) שהנפה במנחת העומר מעכבת שלא כבשאר מנחות, מפני שנוכרת כמה פעמים בפרשה. ועל כן נקרא היום על שם ההנפה שהיא עיקר במנחה זו.

ישיהא יום הנף כולו אסור. מנלן דעבדינן זכר למקדש... מכלל דבעיא דרישה' –
 'נראה דחייב כל אדם ללמד בביתו שנטילת הלולב כל שאר הימים היא בגלל דרישה לציון דעבדינן לה זכר למקדש, כי הרי כל התקנה היתה בשביל כך' (הגרש"ז אויערבך זצ"ל. מתוך מנחת שלמה ח"ב ג).

'מחצות היום ולהלן תשתרי...' מסתבר שהכוונה לשעת חצות שבמקדש ולא חצות שבכל מקום, שהרי הקובע הוא ההקרבה במקדש. ואין להקשות לפי זה מאי קושיא הלא י"ל כיון שמשנתנה זמן ההתר בכל מקום ומקום, לא רצו חכמים לחלק בתקנתם וקבעו איסור לכל היום משום שינויי המקומות – לא היא, שהרי בזמן הבית הלא כן היה הדין, שבכל מקום הותרו לאכול בהגיע שעת חצות שבמקדש (כמבואר בפירושי הרמב"ם למשנה במנחות ובספר כפתור ופרח נה) וא"כ בדין היה להשאיר המנהג כזמן הבית. ועוד, הלא מבואר במנחות שאם משום גזירה תיקן, לא תיקן אלא לארץ ואין בכל הארץ שינויים מפליגים מחצות שבמקדש.

וכשאין הבית בנוי, משמע שהולכים אחר האיר המזרח שבכל מקום ומקום, ולא הארת המזרח שבמקום המקדש. ואף בזמן הבית הוכיח הגר"ז שלריו"ח ור"ל עיקר ההתר בהארת היום, ותבואה שהשרישה בין האיר המזרח להבאת העומר אינה ניתרת בהבאה. ואולם לפי דעת החולקים על ריו"ח י"ל שכל אחד מתיר נפרד; הארת היום והקרבת העומר. ולפי"ז כאשר הביאו במקדש העומר יתכן שיהא מותר אף במקומות שעדיין לא הגיע יום ט"ו. וצ"ע.